

CÎTEVA ADĂUGIRI ȘI PRECIZĂRI LA BIBLIOGRAFIA ROMÂNEASCĂ VECHĂ

DE
EUGEN PAVEL

O bibliografie națională retrospectivă exhaustivă, reluată de pe platforma cercetărilor actuale, a devenit o necesitate în domeniul cărții vechi românești, completarea unor spații rămase încă albe în istoria tiparului oferind noi premise studiului filologic. Faptul că repertorierea întregului tezaur autohton de tipărituri nu poate fi socotită o lucrare finită la un anumit stadiu al investigației era intuit în însăși prefața ultimului volum al impunătoarei *Bibliografii românești vechi*: „Aceste completări pentru cărțile sumar semnalate, cât și viitoarele descoperiri de alte cărți românești vechi, vor îndreptăți și de acum înainte actualitatea mereu vie a așa-ziselor contribuții la *Bibliografia românească veche*, căci doară spiritualitatea românească n-a produs între anii 1508—1830 numai 1526 opere tipărite, cîte erau cunoscute în 1936, cînd se termina tipărirea tomului III, nici 2017 cîte se cunosc azi, cînd terminăm acest volum cu adăogiri”¹.

Îmbogățirea cu noi titluri a acestui reprezentativ corpus a permis ca, în continuare, să se consemneze un număr de 2113 cărți vechi românești², pentru ca o sinteză ulterioară a cercetărilor bibliografice să adauge încă 173 de tipărituri la cele cunoscute în 1944³. Alte semnalări de dată recentă întregesc acest patrimoniu al culturii românești medievale, astfel încît o reeditare a monumentalei lucrări, pe baza unor criterii riguros fixate, se impune cu acuitate.

Prezentăm, în notele de față, cîteva contribuții la această operă de referință, descriind un număr de șapte titluri noi, aducînd, în final, unele îndreptări la o serie de cărți tipărite în intervalul 1643—1816. Pornindu-se de la exemplare mai complete decît cele catalogate anterior, rectificările au avut în vedere clarificarea unei datări incerte, precum și stabilirea precisă a paginației și a diferențelor de tiraj⁴.

¹ Ioan Bianu și Dan Simonescu, *Bibliografia românească veche (1508—1830)*. IV. *Adăogiri și îndreptări*, București, 1944, p. X.

² Barbu Teodorescu, *Repertoriul cărții românești vechi. 1508—1830*, în BO, LXXVIII, 1960, nr. 3—4, p. 339—366.

³ Daniela Poenaru, *Contribuții la Bibliografia românească veche*, Tîrgoviște, 1973; numărul noilor titluri nu este pe deplin edificator, deoarece cîteva adăugiri nu depășesc nivelul unor simple conjecturi, iar în ceea ce privește unele omisiuni, vezi, mai ales, recenzia lui Mircea Angheliescu, în LR, XXIII, 1974, nr. 2, p. 158—160, și a lui Paul Cernovodeanu, în RI, 27, 1974, nr. 4, p. 643—646.

⁴ Titlurile din *addenda*, prezentate cronologic, sînt numerotate în continuare. În *corrigenda* am păstrat numărul de ordine la care sînt descrise în BRV, volumul IV fiind specificat cu cifra romană. În reproducerea cu caractere chirilice a noilor titluri, am utilizat

Format in-8°, legătura 165 × 105 mm, blocul cărții 158 × 103, oglinda textului 135 × 80; 78 pagini, numerotate cu cifre arabe. Tipărit cu negru, pe o coloană, cu 29 de rânduri pe pagină.

Cuprinsul :

Intrare, p. 3 — 5; Partea 1. Pentru credință, p. 5 — 41; Partea 2. Pentru dragoste, p. 41 — 61; Partea 3. Pântru nedejde (sic), p. 61 — 78.

După catehismul bilingv din 1789 și cel, tot sibian, din 1797, din care se inspiră, această nouă tipăritură deschide seria catehismelor imprimate, în aceeași officină, fără deosebiri esențiale de la o ediție la alta, în primele decenii ale secolului al XIX-lea.

Deținător : Castelul Corvineștilor din Hunedoara, inv. 505.

4. *Proscomidia sfintei liturghii*, Buda, 1814.

ПРОСКОМИДІА СФИНТЕЙ ЛУТЪРГІЙ. || СЪС ТИПЪРИТ ЛА БУДА. ↑ Кръжска типографіа и Оуниверситатей дин Пеша. КЪ КЪЛЕТЪСАЛА ЧЕТЪЦАНСАШИ НЕГОЦИТОРЪ ДИН ПРАДЪ ВЕКЪ ПЕТЪРЪ СТОАНОВИЧ. 1814.

Foaie volantă, în chirilică, imprimată pe o pagină, avînd dimensiunea de 550 × 440, iar oglinda textului de 495 × 385 mm. Tipărit cu negru și roșu, pe 4 coloane, cu 75 de rânduri. Textul este încadrat într-un chenar ornamental.

Tipăritura a fost descoperită de noi în satul Prăvăleni, județul Hunedoara.

5. *Catihismul mic*, Sibiu, 1818.

КАТИХИЗМА || МНК || сас || експртатъ православиикъ мъртс || рнсире и лецин гречеци не || оуните || петрс трезвица првнчлвр челвр || неоунци ролмънеци фъкст. || Ши дла Неоунитса Епископеска ↑ Карловец ла Инса || 1774 Цинстса Синод атърит ши кс атъррѣ Архїепископсашї ши Метрополитс || лшї типъ-рит. || Сас типърит ла Сибїю ↑ Типографїа лшї Івани Барт || кс Прев. ↑ пръ-тир. Кръщ. Мъррїй. || 1818.

Format in-8°, legătura și blocul cărții 180 × 100 mm, oglinda textului 140 × 75; 79 pagini. Tipărit cu negru, pe o coloană, cu 28 de rânduri pe pagină.

Cuprinsul :

Intrare, p. 3 — 5; Partea 1. Pentru credință, p. 5 — 42; Partea 2. Pentru dragoste, p. 42 — 62; Partea 3. Pentru nădejde, p. 62 — 79.

Sub raportul tehnoredactării, cartea este apropiată de ediția din 1807, descrisă mai sus, avînd însă mai multe similitudini cu o ediție ulterioară, din 1827⁸.

Deținător : Institutul de lingvistică și istorie literară din Cluj-Napoca, cota V. 22.

6. *Psaltire*, Sibiu, 1825.

ΨАЛ[ТИ]РЪ || Прѡлоксашн || ши || ↑ пръратсашн || ДЛЕИД || СИБІЮ || ↑ При-вилегїата Типографїа лшї Івани Барт || 1825.

⁸ BRV, III, nr. 1303, p. 529.

Format in-8°, blocul cărții 175 × 105 mm, oglinda textului 135 × 80; 288 pagini. Tipărit cu negru, pe o coloană, cu 28 de rînduri pe pagină⁹.

Edițiile ulterioare scoase de oficina lui Ioan Bart, în 1826 și 1827, reproduc cu fidelitate cuprinsul acestei tipărituri, identificate în satul Ruși, comuna Bretea Română, din județul Hunedoara.

7. *Ceaslov*, Sibiu, 1826.

ЧАСОСЛОВ || аксѣм || ꙗтрѣ ачест кнп тупърит || сѣпт || Стѣпжнрѣ Прѣ
лѣмнатѣлѣш шн Прѣ лѣлцатѣлѣш ꙗпрѣт ал || ꙗстрѣй || ФРѢНЦСК || ꙗтрѣ-
лѣ || СИБЮ || ꙗ Тупографѣа лѣш Іѡанн Барт. || 1826.

Format in-8°, legătura 187 × 113 mm, blocul cărții 180 × 100, oglinda textului 135 × 80; f. titlu + [1] f. + 395 p. Tipărit cu negru, pe o coloană, cu 20 și, respectiv, 28 de rînduri pe pagină.

Foia de titlu are mici diferențe, din punct de vedere al ornamentației, în comparație cu ediția imediat anterioară, din 1825. Față de aceeași ediție¹⁰, facem următoarele completări referitoare la cuprins: Rugăciunile dimineții, p. 352 — 362; Rugăciunea în toată diminețile cînd să scoală creștinul din somn, p. 362 — 363; Rînduiala mărturisirii, p. 383 — 386.

Cartea este o reeditare a ceasloavelor din 1807, 1809, 1811, 1816, 1819, 1822, 1825, fiind identică sub raportul paginajului, ilustrației și al conținutului. Îi succed alte două ediții, cunoscute, din 1829 și 1830, apărute tot la Sibiu.

Deținător: Muzeul județean Hunedoara-Deva.

45. *Carte românească de învățătură*, Iași, 1643.

Precizarea asupra paginajului din final după un exemplar complet, pe care o aduc contribuțiile mai noi¹¹, fusese făcută și de BRV, IV, p. 190. Erorile din numerotarea filelor¹², lipsa f. 248 și f. 256, fără a fi înlocuite cu un alt număr, schimbă însă cantitativ paginajul, astfel încît cartea cuprinde de fapt numai 505 foi, ordonate astfel: f. titlu + [2]f. + 384 (= 382) f. + 116 f. + [4]f.

72. *Dosoftei, M<o>K(i)tv<e>nic de-nțales*, Iași, 1681.

În BRV, I, p. 238, IV, p. 203, este descris un exemplar cuprinzînd 5 foi nenumerate și 155 foi numerotate, cu erori neprecizate. După exemplarul cercetat (Institutul de lingvistică și istorie literară Cluj-Napoca, cota V. 217, colligate 2), cartea are de fapt 156 foi, existînd o repetiție la numerotare (f. 44) din care rezultă o foaie în plus. Celelalte erori de tipar sînt: 36 în loc de 34, 34 în loc de 36, 41 în loc de 42, 43 în loc de 44, 64 în loc de 62, 101 în loc de 111, 102 în loc de 122, 150 în loc de 151, 150 în loc de 152; la f. 34, 36, 44, 47; 91 s-au inversat slovele cifre în cadrul numărului; 140 este transcris greșit, iar f. 153 și 155 sînt nenumerate.

⁹ Pentru o descriere mai amănunțită a cărții, vezi Eugen Pavel, *art. cit.*, p. 716 — 717; privitor la semnalarea titlului, pornindu-se de la lista lui Ștefan Moldovan, cf. D. Poenaru, *op. cit.*, p. 140.

¹⁰ Cf. D. Poenaru, *op. cit.*, p. 137 — 140.

¹¹ *Ibidem*, p. 169.

¹² Vezi Florea Mureșanu, *Cazania lui Varlaam. 1643—1943. Prezentare în imagini*, Cluj, 1944, p. 33, 119.

79. *Dosoftei, Parimiile preste an*, Iași 1683.

Descrierea din BRV, I, p. 263 — 269, s-a făcut pe baza unui exemplar incomplet, cuprinzând în final numai 4 foi din erată. Un exemplar bine conservat, existent la Institutul de lingvistică și istorie literară din Cluj-Napoca, cota V.217, colligate 1, are în partea finală 29 de foi nenumerate, cu următorul conținut:

Greșealele (sic) tiparniții și schimbăciunile și nepriceputele po <f> torind, f. [1]—[6]^v; Canonul cel mare. Facerea sv <in> t <u> lui Andrei, f. [6]^v — [29]; Mărturie cum că nu iaste oprit a să cînta liturghie rumănește, f. [29].

De precizat că cele 29 de foi nenumerate se află legate la sfîrșitul *Molitvenicului* (Iași, 1681), colligate în exemplarul nostru. Erorile de paginație, nespecificate de BRV, sînt următoarele: 11 în loc de 12, 35 nenumerotată, în partea întîi; 107 în loc de 117, 109 în loc de 119, 110 în loc de 120, repetîndu-se astfel ultimul număr, în partea a doua; 8 repetat, 12 sărit, 25 în loc de 35, 45 în loc de 46, 21 în loc de 51, în partea a treia. În concluzie, cartea cuprinde: f. titlu + [6] f. + 38 f. + + 139 (=140) f. + 56 f. + [29] f.

84. *Ceasloveș*, Bălgrad, 1686.

Datarea primului ceaslovăț tipărit în Transilvania s-a făcut, îndeobște, cu aproximație, în cele din urmă BRV, I, p. 279—280, optînd pentru anul 1687. Exemplarul pe care l-am consultat (Institutul de lingvistică și istorie literară Cluj-Napoca, cota V. 309), provenit din satul Brebi, comuna Creaca, județul Sălaj, este mai complet decît cel semnalat de Timotei Cipariu, avînd la sfîrșit peste 8 foi nenumerate. Pe cea de a doua foaie nenumerotată începe „Pashalia rumănește tocmită cu număr cînd va fi numărul anilor: de la începutul lumii 7294 iar de la nașterea lui Hs. 1686”, ceea ce ne permite să fixăm acum cu certitudine anul de apariție a cărții.

Întîlnim, totodată, și următoarele erori de paginație: 71 în loc de 70, 73 în loc de 74, 140 în loc de 141, 203 în loc de 204; f. 74 este numerotată de două ori, însă 129 este sărit, compensîndu-se.

58. IV. *Ceaslov*, Rîmnic, 1724.

Cercetînd același exemplar după care au fost comunicate datele pentru BRV, IV, p. 47, existent în fondurile Bibliotecii centrale universitare din Cluj-Napoca, cota 185 A, facem următoarele îndreptări: *Ceaslovul* cuprinde 10 foi nenumerate + peste 574 pagini, în loc de 506 pagini, cum se specifica. Finalul continuă cu *Slujba sfintei cuminecături* (în colontitlu: *Slujba priceștaniei*). Conform cuprinsului, într-un exemplar complet urmează de la p. 577 *Pashalia*.

Precizăm că blocul cărții are dimensiunile de 147 × 90 mm, oglinda textului 115 × 70, tipărit cu negru, pe o coloană, cu 19 rînduri pe pagină. Pe versoul titlului se află o xilogravură reprezentînd pe Sf. Nicolae (65 × 55), cu versuri închinătoare.

220. *Liturghii*, București, 1741.

Exemplarului descris în BRV, IV, p. 238, îi lipsește finalul, cartea avînd încă 2 pagini, pe care continuă *Slujba sfintei priceștaniei*, cu „Rugăciunea sfîntului Chiril de la Alexandria”, la p. 245, și „Altă rugăciune

cătră prea sfînta Născătoare de Dumnezeu”, la p. 246. Completările le-am făcut după exemplarul păstrat la biserica din Ociu, județul Hunedoara.

291. *Echologhion*, Iași, 1754.

Deși mai fusese bibliografiat¹³, acest titlu este intercalat din nou de către D. Poenaru în cadrul adăugirilor¹⁴. Consultînd și noi volumul aflat în fondurile Bibliotecii centrale universitare din Cluj-Napoca, provenit din biblioteca lui Grigore Crețu, am constatat că numărul ultimei pagini existente a fost transcris greșit 514 în loc de 714; exemplarul cuprinde o parte din ultimul capitol intitulat *Rînduiala la blagoslovenie vaselor* (în colontitlu: *Rînduiala sfințirea vaselor*), neavînd sfîrșit.

337. *Echologhion*, București, 1764.

După BRV, IV, p. 250, cartea cuprinde 4 foi nenumerotate + 569 p., cu greșeli de paginație de la p. 561. Exemplarul văzut de noi la biserica din Beriu, județul Hunedoara, are 4 foi nenumerotate + 569 (=568) p. Apar următoarele erori de numerotare a paginilor: 63 în loc de 65, 115 în loc de 155, 503 în loc de 504, 504 în loc de 505, la 514 s-au inversat slovele cifre, 564 în loc de 561, p. 562—566 sînt nenumerotate, 555 în loc de 567, 569 în loc de 568. La p. 555 (=567) sînt date amănunte privind traducerea *Molitvenicului*, pe care autorii BRV nu le-au putut reproduce. Epilogul este asemănător cu cel din *Molitvenicul cu liturghie, Bîmnic, 1706*: „Însă să știi și acesta, că de vei cerceta pre amăruntul rînduialele și tîlmăcirea acestui M<o>l<i>tvenic și de vei potrivi cu niscare izvoade slovenești, veri de unde afli tipărite, și nu să va potrivi, să nu te pripești îndată a defăima, căci noi am urmat M<o>l<i>tvenicului grecesc carele l-au tipărit Nicolae Glichî la anul de la Hs. 1691. Și după cît ne-au fost putința și întru înțeles și întru rînduială am așăzat pre alocurea am și adaos în tîlmăcire pentru scurtarea limbii românești așijderea și la învățături și la rînduiale pentru prostimea preoților și pentru mai lesnele lor. Iară cele ce nu s-au pus nicidecum s-au lăsat unile pentru că sînt arhieresti iară altele pentru că nu le slujesc pre aceste locuri. Sfîrșit și lui D<u>mnezeu mîrire”.

133. IV. *Antologhion*, Căldărușani, 1766.

Potrivit exemplarelor complete identificate de noi în localitățile Uibărești și Grohot din județul Hunedoara, *Antologhionul*, considerat o ediție de titlu a tipăriturii de la București din același an, are 2 foi nenumerotate + 546 foi. Ultimele 6 foi cuprind *Bgorodicele voscreastelor* (în colontitlu: *Bgorodicele preste tot anul*).

662. *Neofit, Înfruntarea jidovilor*, Iași, 1803.

După descrierea din BRV, II, p. 446—447, rezultă că s-au tras, în același an, cel puțin trei tiraje din această carte. Biblioteca Institutului de lingvistică și istorie literară din Cluj-Napoca deține cite un exemplar din ultimele două tiraje. Varianta a doua a cărții (cota V. 273) prezintă o paginație diferită de cea menționată în BRV, numerotarea

¹³ BRV, II, p. 126; în tom. IV, p. 247, sînt preluate adaosurile de descriere făcute de I. Roșu, în *Cărți vechi românești*, în „Societatea de mîine”, II, 1925, nr. 3, p. 41.

¹⁴ *Op. cit.*, p. 45; notele lui D. Șandru se referă în acest caz numai la răspîndirea cărții.

făcându-se pe file: f. titlu + [3]f. + 121 (=120) f. Fila 88 este sărită la numerotare.

Pe versoul foii de titlu, sub stema dublă, sînt date următoarele „Stihuri poetice asupra pecetii”, preluate, în mare parte, din *Cazania* de la Rîmnice din 1748:

„Doaă închipuiri ce în pecete s-au însemnat
 Domnului Alexandru de la Hs. i s-au dat.
 Corbul al Valahiei stăpîn îl adeverează
 Bourul Moldaviei domn îl încredințează,
 Amîndoaă steme de domnie încoronat
 Care de la Dumnezeu i s-au încredințat.
 Pre domnul Alexandru cel de bună viță
 Păzească-l Dumnezeu cu multă biruință”.

Pe a treia foaie nenumerotată, verso, după „Înainte cuvîntare”, se află reprodusă o xilografură ce-l reprezintă pe David cîntînd la harfă.

918. Rînduiala sfințirii apei, Buda, 1816.

Cartea conține 100 de pagini, nu 100 de foi cum apare, dintr-o eroare, în BRV, II, p. 155—156. Precizarea este făcută după exemplarul din biblioteca Institutului de lingvistică și istorie literară din Cluj-Napoca, cota V. 50.

Februarie 1980

*Institutul de lingvistică
 și istorie literară
 Cluj-Napoca, str. E. Racoviță, 21*